

JERONIMOVA PROPOVIJED O IVANOVU PROSLOVU

MARIJAN MANDAC

Franjevačka visoka bogoslovija Makarska

UDK 226.5

Izvorni znanstveni rad

Auktor je preveo (po prvi put na hrvatski jezik) i ukratko protumačio jednu propovijed sv. Jeronima održanu na tekst Ivarova proslova. U tumačenju Auktor upozorava na mnoge probleme povezane uz sami izvornik, koji je preuzet iz PLS 2,183-188, ali istovremeno ističe i njegovu teološku i egzegetsku vrijednost.

Bio je i bijaše

O Ivanu je¹ kazano: "*Bijaše čovjek poslan od Boga*" (Iv 1,6). Pogledaj kolika je razdaljina² između Boga i čovjeka. O Bogu bi rečeno: "*U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog*" (Iv 1,1). Zamijetite kako je tako neuki ribar³ o Bogu kazao novu riječ kao vlastitost.⁴ Rekao je: "*U početku bijaše Riječ*" (Iv 1,1). O tome smo već govorili.⁵ To

¹ Tekst smo preveli iz PLS 2,183-188. Sve smo naslove sami umetnuli u nadi da mogu unijeti stanovitu jasnoću. Na našu žalost, pred sobom nemamo čitavo Jeronimovo tumačenje Ivanova proslova. I što posjedujemo u sadašnjem izdanju, nije posve skladna cjelina. Jeronim se u izlaganju ponavlja i tako ga ponegdje gotovo nepotrebno udvostručuje. Čak ne slijedi ni redoviti raspored redaka. Sve to otežava razumijevanje Jeronimove homilije koja se u cjelini nije uvijek ni smatrala Jeronimovom. Zadnji se dio negda držao Augustinovim. Ipak, tekst iznosimo pred čitatelja jer posjeduje vlastitu egzegetsku i teološku vrijednost.

² Držimo da Jeronim "razdaljinu" između Boga i čovjeka vidi u tome što se za čovjeka kaže *bio je* i što to uključuje da se čovjek rađa i umire. Drugim riječima, čovjek je smrtan. Za Boga pak vrijedi jedino *bijaše*. To uključuje neprestanost i vječnost. Jeronim u propovijedi uporno naglašava nepremostivu i bitnu "razdaljinu" između *bio je* i *bijaše*. Ako se to ne zamijeti, jedva se može slijediti tijek njegova razmišljanja.

³ To se odnosi na Ivana Evanđelistu. Jeronim vjerojatno ima pred očima Mt 4,21. Još će jednom evanđelistu nazvati *ribar*. Iz ponosa će dodati *naš*.

⁴ Bogu vlastita riječ upravo je spomenuti *bijaše*.

⁵ To očito pokazuje necjelovitost sadašnjega teksta.

više ne smijemo ponavljati. Gledajte što kaza o čovjeku. Reče: "Bî čovjek poslan od Boga" (Iv 1,6). Zapazite da je evanđelist kazao "bio je". O Bogu se kaže: "U početku bijaše Riječ". To je rečeno o Božjemu Sinu koji je Riječ. Promotrite što se kaže o čovjeku. Kaže se: "Bio je čovjek".

Ime

Budući da je Ivan čovjek, *poslan je od Boga* (Iv 1,6). *Bijaše mu ime Ivan* (Iv 1,6). U imenu⁶ je sadržana milost. Ime Ivan znači "Gospodnja milost". U prijevodu *IO* znači "Gospodnji", a *ANNA* znači "milost". "Bijaše mu ime Ivan". Ivan je uistinu u skladu sa svojim imenom.⁷ Zašto u skladu? Jer je primio veoma izobilnu milost. Radi toga provodi asketski život i priprema se za Kristov dolazak.

Osama

Ukoliko je Ivan imao najaviti Krista, smjesta se odgaja u osami. Odmah tu odrasta. Ivan ne želi živjeti s ljudima već u pustinji živi s anđelima. Ivan je uvijek znao da će Krist doći. Isusa nije samo poznavao od djetinjstva. Krista je upoznao u majčinoj utrobi i već pozdravio. Uostalom piše: "Zaigralo je dijete u utrobi svoje majke" (Lk 1,41). Zamijeti kako je Ivan, dok je u majčinoj utrobi, osjetio Gospodnji dolazak.

Monasi! Spoznajte svoje dostojanstvo.⁸ Ivan je začetnik našega životnoga oblika.⁹ On je monah. Čim se rodio, živi u pustinji. U pustinji se hrani, u osami očekuje Krista.

⁶ Treba upozoriti da se u Bibliji "ime" posve drukčije vrednuje nego općenito u našem zapadnome svijetu. Za nas ime kao takvo ništa osnovno ne kazuje o svome nositelju. Ništa o nekome ne znamo otuda što nosi dotično ime. Svatko se može zvati svakim imenom. U Bibliji nije tako. Tu je ime bitno. Ono kazuje kakav je tko i koja mu je životna uloga. Stoga se u Bibliji veoma pomno pazi kakvo tko ima ime. U taj okvir valja staviti Jeronimovo ponovljeno razmišljanje nad Krstiteljevim imenom.

⁷ Tu je Jeronim napisao grčku riječ koja odgovara.

⁸ To nas podsjeća na glasoviti usklik Leona Velikoga koji je na Božić pozvao kršćanina da upozna svoje dostojanstvo. Bez svijesti o dostojanstvu nema časna života. Samo se s dostojanstvom dostojno živi.

⁹ Jeronim je tu na prvi pogled upotrijebio neobičnu riječ *dogma*. Ipak je dobro postupio jer *dogma* znači "pravilo", "zapovijed" i "družba". Prema tome, Jeronimu se Krstitelj u pustinji ukazuje prvakom budućih monaških udruga koje će živjeti po zasebnome "pravilu". Radi toga Jeronim pomno promatra Ivana Krstitelja.

Skromnost i blještavilo

Zapazite razliku. Ivan se rodio i bio u pustinji. Upravo je u to vrijeme bio uništen ovaj hram koji gledamo razoren. A kakva je imao bogatstva, koliko zlata, koliko srebro, koliko mnoštvo? Želite li znati koliko je imao mnoštvo? Josip, pisac židovske povijesti, pišući kaže¹⁰ da je u doba Vespazijanova i Titova zauzća Jeruzalema jednoga dana zarobljeno milijun i osamsto tisuća¹¹ ljudi. Pazite što reče. Gdje su toliki zarobljeni? Koliko je bilo zarobljenika? Koliko ih je umrlo? Koliko ih je uništila glad i koliko pogubio mač? Povijest zatim opisuje koliko je u Hramu bilo zlata, koliko srebra, koliko dragoga kamenja, koliko svile, koliko svećenika, koliko pismoznanaca i druge vrste službenika.

Gledajte pak kako Krist uvijek ljubi poniznost. Krist, Božji Sin, nije poznat u Hramu. O njemu se propovijeda u pustinji. Ponizni ljubi ponizne.

Radi čega sve to rekoh? Da vas poučim kako je Ivan Krstitelj prvak našega načina života. Sretni su koji nasljeđuju Ivana od kojega nitko nije bio veći među "rođenim od žene" (Mt 11,11). Ivan je iščekivao Krista. Znao je da će doći. Njegove se oči nisu udostojale u ništa drugo upirati.

Razdioba

"Sve je nastalo po njoj i bez nje nije ništa postalo što je postalo" (Iv 1,3). Mnogi¹² navedeno čitaju netočno. Ovako čitaju: "Što se u njoj zbilo, bijaše život." Ali ovako treba rastaviti: "Sve je nastalo po njoj i bez nje nije

¹⁰ Spomenimo da je Josip Flavije židovski povjesnik koji je, između ostaloga, napisao "Židovski rat" i "Židovske starine". Jeronim ga je spomenuo u svojim "Slavnim muževima" i posvetio mu posebnu napomenu. Rado se služio njegovim spsima. Josip Flavije je umro u Rimu oko 100. godine.

¹¹ Jeronim tu navodi odoka. Navedena se brojka ne nalazi u spomenutim djelima Josipa Flavija.

¹² Znamenita je poteškoća u Ivanovu proslavu kada se pita kako treba razdijeliti treći i četvrti redak. Vidimo da na to već upozorava i Jeronim. Naveo je svoje stajalište i jedno drugo koje smatra "krivim". Jeronim želi da r. 3. ovako glasi: "Sve je postalo po njoj i bez nje nije ništa postalo što je postalo". Redak shvaća kao govor o tome da je svako stvorenje nastalo kao djelo Božje Riječi. Sve što je postalo, nastalo je djelovanjem Riječi. Drugi pak r. 3. čitaju na ovaj način: "Sve je postalo po njoj i bez nje nije ništa postalo." Tu bi završavala misao. Sada bi slijedila nova rečenica koja glasi: "Što se u njoj zbilo, bijaše život." Tako se od zadnjega dijela trećega retka naših izdanja i prvoga dijela četvrtoga retka stvara zasebna rečenična cjelina. Jeronim je to odbacio. Ali tako ne postupaju svi tumači. Oni tome čitanju daju ovo tumačenje: sve što se zbilo u Riječi koja se utjelovila, za vjernike je "život". Ni to se tumačenje, unatoč Jeronimovu sudu, ne bi smjelo posve otkloniti. Ivanov je proslav prava pjesma gdje se ne slijedi uobičajeni misaoni slijed. Tu jedna misao može preteći drugu. Što se povijesno i logički zbiva kasnije, u pjesmi može odmah biti istaknuto.

ništa nastalo što je nastalo.“ To znači: bez Riječi nije nastalo¹³ što je nastalo.

Duh Sveti i Ps 32,6

Duh Sveti nije sazdan. Stoga nije "po njoj". Duh Sveti koji sve čini nije načinjen¹⁴ od Gospodina. "Nebesa su utvrđena Riječju Gospodnjom i Duhom njegovih usta sva njihova sila" (Ps 32,6). Vidiš da dvojica stvaraju. Po strani ostavljam Oca jer o njemu nema nikakve dvojbe. Inače se u navedenome retku objavljuju tri osobe. Kada psalmist kaže da su "Riječju Gospodnjom učvršćena nebesa", imenuje Logos, tj. naznačuje Riječ i Gospodina: Oca i Sina. Navedene su, dakle, dvije osobe. "Nebesa su sazdana Riječju Gospodnjom." Drugim je riječima ovo rekao: nebesa su stvorena od Očeva Sina, a Duhom njegovih usta sva njihova moć. Jasno se, dakle, u spomenutom retku objavljuje kako su Otac i Sin i Duh Sveti stvoritelji¹⁵ svega.

Stvaranje

"Sve je postalo po njoj" (Iv 1,3). Ako je, dakle, sve postalo "po njoj", da li je isključen Otac i da li je isključen Duh Sveti te je sve učinio samo Sin? Evanđelist je, dakle, rekao: "Sve je nastalo po njoj." Ali da stvaranje ne zaniječe Duhu Svetome i Ocu, dodao je: "I bez nje nije ništa nastalo što je nastalo" (Iv 1,3). Kada se kaže "bez nje nije ništa nastalo", pokazuje se da je različiti stvarao, ali da bez njega nije ništa učinio. Što, uostalom, u *Izrekama* kaže Mudrost? Reče: "Bijah nazočna kada je spremao nebesa" (Izr 8,27).

¹³ Tumači redovito ističu široko značenje izvornoga Ivanova izričaja. Kažu da evanđelist svome izričaju u r. 3. pripisuje ne samo djelo stvaranja već svekoliko zbivanje. Tu je obuhvaćeno stvaranje i cijela povijest spasenja. Sve je dobro zbivanje Logosovo djelo. Čini nam se da je Jeronim prije svega u r. 3. pročitao govor o stvaranju. Mi smo u prijevodu rado rabili riječ "postati". Bilježili smo "stvoriti" kada smo morali.

¹⁴ U Jeronimovo doba pneumatomasi su drsko učili da je Duh Sveti stvorenje. Time su u svojoj biti uzdrmali cijelu kršćansku vjeru. Kršćanstva kao vjere nema ako Duh Sveti nije Bog. U tome slučaju nema tko kršćanina posvetiti. Prema tome, spasenje je nemoguće. Pneumatomasi su svoju tvrdnju o stvorenosti Duha jamačno zasnivali i na Iv 1,3 gdje se veli da je "sve nastalo po Riječi". U naznaku "sve" uključivali su i Duha Svetoga. Pneumatomasi su prihvatili božanstvo Sina, ali su smatrali da je Duh Sveti "sazdan" po Sinu kao i "sve" ostalo. U tome su se podudarali s arijevcima koji su smatrali da je Duh Sveti Sinovo stvorenje. Jeronim odbacuje pneumatomahe napomenom da Duh Sveti ne može biti stvoren jer on "sve stvara". U potvrdu navodi Ps 32,6 gdje je riječ o stvaralačkoj ulozi Duha Svetoga. Jeronim se ne boji Duha Svetoga, uz Oca i Sina, nazvati Stvoriteljem i pripisati mu s Ocem i Sinom "stvaranje".

¹⁵ Sam je Jeronim napisao "stvoritelji" i nešto ranije Logos.

Neshvaćenost

"I život bijaše svjetlo ljudi i svjetlo svijetli u tami i tmine ga nisu shvatile" (Iv 1,4-5). O Bogu koji je Stvoritelj općenito se kaže da je uvijek posred svojih stvorenja. Ipak stvorenje ne shvaća svoga Stvoritelja, ali se posebice kaže o Gospodinu Spasitelju ukoliko je Riječ koja "bijaše Bog" i bijaše u Bogu te je bila i u svijetu da je svijetlila u židovskim tminama. Međutim, Židovi koji su "tama" nisu "shvatili" Svjetlo.¹⁶

Krivovjerja

"Bio je čovjek poslan od Boga" (Iv 1,6). Ukratko ćemo progovoriti o svakoj pojedinosti. "Bio je čovjek poslan od Boga". Uočite značenje i vlastiti smisao riječi. Što je kazano o Bogu? Što se kaže o Sinu Božjemu? "U početku bijaše Riječ" (Iv 1,1). "Bijaše". Tko "bijaše", nema početka. Za onoga koji "bijaše" nije bilo neko vrijeme kada ne bijaše.¹⁷ O Ivanu se pak, makar je svet i premda je preteča, ne kaže "bijaše". On nije bio prije nego se rodio. Nije bio prije nego je postao preteča. Nije bio prije nego se začeo u utrobi. Ovdje neka čuje i drugo krivovjerje.¹⁸ Ne šalje¹⁹ se onaj koji "bijaše" već se šalje i postaje onaj koji nije bio. Zašto se veli: "Poslan bi čovjek od Boga?" Zamijetite pažnju u riječima.²⁰ "U početku bijaše Riječ

¹⁶ Jeronim jasno kaže kako u Iv 1,4 poima izričaje "tmine" i *comprehenderunt*. Po njemu, Židovi su "tama" koja nije "raumjela" Krista dok je kao "svjetlo" među njima živio. Mi ćemo navesti i jedno posve drukčije tumačenje koje Jeronim ne spominje. Na žalost uopće ne znamo da li je u ono doba bilo zastupano. Mnogi egzegeti smatraju da "tama" iz Iv 1,4 zapravo označuje smrt. Prava je "tama" smrt koju po sebi ne može rasvijetliti nikakvo stvoreno svjetlo. Ali Krist se upravo zato rodio da rasvijetli "tamu" koja je smrt i da je tako uništi. U skladu s tim poimanjem "tame" u Iv 1,4 smije se za *comprehenderunt* odabrati drugi smisao koji glasi "zadržati" ili "vladati". Prema tome, kada je Krist preminuo, "tama" koja je smrt nije mogla u svojoj vlasti "zadržati" niti konačno "zavladati" Kristom. Drugim riječima, može se kazati da je u Iv 1,4 naznačeno središnje Kristovo otajstvo: njegova spasiteljska smrt i uskrsnuće.

¹⁷ Rečenica se doista doima kao glasovita Arijeva tvrdnja o Božjoj Riječi. Znamo kako je Arije govorio da "bi vrijeme kada Riječi nije bilo". Time je Riječi zaniijekao vječnost i božanstvo. Jeronim je upravo pomoću izričaja "bijaše", koji evanđelist u Iv 1,1-2 ponovljeno pripisuje Riječi, kako valja otklonio osnovnu arijevsku postavku. Netko bi mogao pomisliti da je Jeronimovo rvanje s arijevtvom stanovito zakašnjelo razmišljanje jer je Nicejski sabor svečano i u punoj mjeri već g. 325. osudio Arijevu zabludu. Ali ne smijemo zaboraviti da je u Jeronimovo doba Zapad još uvijek bio izložen arijevske udaru. Jeronim je s velikom bolju ponavljao da je cijeli svijet postao arijevski. Uostalom, Jeronim je sumnjao da je i jeruzalemski biskup Ivan, s kojim se on dugo sporio radi origenzima, zakrbuljeni arijevac. Gotovo je sigurno da to nije točno. To smo napomenuli da se vidi da arijevtvo još uvijek nije bilo nigdje posve skinuto s dnevnoga reda.

¹⁸ Čini nam se da sada Jeronim ima pred očima mnogoboštvo ili politeizam.

¹⁹ Jasno je da Jeronim tu ne razmišlja o onome što se u trojstvenoj teologiji uvriježilo nazivati "slanje".

²⁰ Rijetko je što u povijesti teologije imalo veći utjecaj od dvaju početnih redaka Ivanova evanđelja. Već Jeronim u njima ističe i zapaža jednostavnost, točnost izražavanja i postupno misaono

i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ. Ona bijaše u početku kod Boga“ (Iv 1,1-2).

Mi čitamo i svjetovne spise.²¹ Čitamo Platona i ostale filozofe.²² Naš je ribar pronašao što filozof nije. Da je kazao u početku bijaše Bog Sin, stekao bi se dojam kako je Oca isključio ili čak da pretpostavlja dva boga. U odnosu na pogane ne bi nam ništa koristilo što smo napustili veći broj bogova i povjerovali u dva boga. Gledaj, dakle, kako se malo-pomalo i razborito pomiče. Ne kaže: u početku bijaše Bog da se ne pričini kako govori o Bogu i bogu, dvama povezanim bogovima. Evanđelist spominje Sina Riječ. Veli da je ta Riječ u Ocu. Sina tako oslovljuje Bogom da ne odbaci jednoga Boga.²³ Mi, dakle, razložito govorimo da je Sin Bog, a ipak izričemo da je jedan Bog u Ocu i Sinu. Tako je jedno božanstvo u Ocu i Sinu i Duhu Svetomu trostruko.²⁴

uspinjanje i napredovanje. Zaista je bilo providonosno što je Ivan smjesta progovorio o Božjoj Riječi. Znamo da su drevni Grci i ostali naobraženi ljudi koji su bili pod njihovim utjecajem trajno tragali za "riječju". U tome je sva grčka misaonost. Razumni Grk traži "riječ". Jedva da se u grčkim spisima išta tako često susreće kao pojam "riječ". Riječ nije bila posve tuđa ni židovstvu. Ivan je svoje evanđelje počeo nenadmašivim razmišljanjem o Riječi i tako kršćanstvo predočio kao objavu Riječi. Time ga je otvorio za sve ljude koji su posjedovali grčku naobrazbu. Posredstvom govora o Riječi, evanđelje se širilo uz obale Sredozemnoga mora i polako zavlдалo prostorom gdje žive svi ljudi. Uspjelo se otrgnuti palestinskom okviru.

²¹ Glasovit je Jeronimov "san" u kojemu ga je vječni Sudac opomenuo da više ne čita svjetovne spise. Jeronim se opomene dugo pridržavao. Kasnije ju je napustio. To mu je kao nedosljednost predbacio Rufin. Jeronim je odgovorio: san je san.

²² Redovito se kaže da je Jeronim bio neznatnije filozofske naobrazbe i da nije naročito cijenio filozofe. Na žalost nismo naišli na nijedan ozbiljniji rad gdje bi netko to pitanje obradio.

²³ Jeronim je morao naići na pogansku primjedbu kako su kršćani mnogobošci te uče "dva boga" jer kažu da je Otac Bog i da je Sin Bog. To se u ono vrijeme kršćanima doista predbacivalo i tvrdilo da su u protuslovlju kada u svome vjerovanju izriču vjeru u "jednoga Boga". Na opasku je u zasebnome spisu odgovorio Grgur iz Nise kojega je Jeronim osobno poznavao. Ne bi nas čudilo da Jeronim u zavisnosti o Nisencu odgovara na poteškoću. Izlaz je bio u tome da se primijeti kako riječ Bog može u teologiji označivati Boga Oca, ali isto tako ono "jedno božanstvo" koje jednako pripada Ocu, Sinu i Duhu Svetomu. Stoga se u kršćanstvu vjeruje da je Otac Bog kao što je Sin Bog i Bog Duh Sveti. U tome slučaju riječ Bog izražava jedno te isto božanstvo koje je u Ocu, Sinu i Duhu Svetomu. U tu svrhu i Jeronim kaže: "Velimo da je jedan Bog u Ocu i Sinu." Tako ne stoji da kršćani uče "dva boga".

²⁴ Iz Jeronimova teksta proizlazi da on Duhu Svetomu pripisuje "jedno božanstvo" koje je u Ocu i Sinu te je zato "Bog jedan". Ovo naše upozorenje može danas izgledati gotovo suvišno. To vjeruje, govori i uči svaki kršćanin. Ali u Jeronimovo vrijeme nije bilo baš tako. Pretpostavljamo da je Jeronim trojstvenu teologiju i posebice pneumatologiju dobrim dijelom učio kod Kapadočana i Didima Slijepoga. Jeronimova napomena o "božanstvu" Duha Svetoga najbolje dobiva na važnosti i ugledu ako povedemo računa da se u vjerovanju carigradskoga sabora iz g. 381. nigdje Duh Sveti izričekom ne naziva Bogom niti mu se izravno riječju pripisuje božanstvo. Saborsko vjerovanje ne sadrži te ključne izričaje, a znamo što za pneumatologiju znači Carigradski sabor sa svojim vjerovanjem. Jeronim pak bez trunke krzmanja Duhu Svetomu pripisuje oznaku "božanstvo".

Prorok i poslanik

"Bî čovjek poslan od Boga". Ivan²⁵ je bio. Prije ne bijaše. Postao je koji ne bijaše. Bio je čovjek, ne Riječ. Čovjek "je bio" jer je čovjek. Riječ nije bila već uvijek "bijaše". "Bî čovjek poslan od Boga". "U početku bijaše Riječ." Ona se ne šalje.²⁶ Čovjek je poslan od Boga. U svemu, dakle, što čovjek rekne, čuje se onaj tko šalje. "Tko vas prima, mene prima" (Mt 10,40). Čast onoga koji šalje, na se prima onaj koji se šalje.

"Poslan bî čovjek od Boga." To što mi kažemo "poslan" Židovi²⁷ kažu "odaslani". Na židovskome se jeziku kaže *SILAS*. Vidiš, dakle, da je ovaj Ivan prorok. Ali nije samo prorok nego i poslanik. Poslan je Izaija. Bio je poslanik. "Evo me, mene pošalji" (Iz 6,8).

"Poslan od Boga." Lijepo kaza: poslan. Gospodin veli u evanđelju: "Svi koji su došli prije mene bili su lopovi i razbojnici" (Iv 10,8). Gospodin nije rekao: lopovi su svi i razbojnici koji su poslani već oni koji su od sebe došli. Što znači "svi koji su došli prije mene?" Označuje "one koji vele: –ovo kaže Gospodin–, ali ih Gospodin nije poslao" (Jer 14,14). Lopovi i razbojnici su bili oni koji su došli od sebe. Nisu bili poslani.

Ovaj pak bî poslan od Boga. "Njemu bijaše ime Ivan" (Iv 1,6). Ime mu odgovara ulozu. Ivan znači "Gospodnja milost". *IO* znači Gospodin, a *ANNA* znači milost. Prema tome, Ivan znači "milost Gospodnja". Od Gospodina je dobio to što je poslan. "Ovaj je došao za svjedočanstvo: da pruži svjedočanstvo za Svjetlo" (Iv 1,7).

Utjelovljenje

"I Riječ je postala tijelo i stanovala je među nama" (Iv 1,14). Riječ je postala tijelo, ali ne znamo kako je postala. Od Boga posjedujemo činjenicu. Razumjevanje nemam. Znam da je Riječ postala tijelo, ali ne

²⁵ Jeronim se u svojoj propovijedi dvaput, razmjerno dugo, vraća Ivanu Krstitelju. Kako govori monasima nije isključeno da je upravo zbog Krstitelja kao polazište razmatranja uzeo Ivanov Proslav. Jeronim Krstitelja izriječno naziva "monahom". Čini to zato što je Krstitelj živio sam i povučen u pustinju. Stoga je Krstitelj monah ili osamljenik pustinjske zabiti. Krstitelj je anahoret što doslovce znači čovjek koji se povukao u samoću da kao "povučeni" živi osamljen. Jeronim tvrdi da je Krstitelj, gledajući vremenski, "prvi" koji je živio kako će kasnije živjeti kršćanski monasi. Veli da je Krstitelj "prvak" monaškoga "pravila". Već rekosmo da Jeronim pravilo naziva *dogma*. Prema tome, Jeronimu se Krstitelj u pustinji ukazuje pralikom budućih monaških "družba" koje će živjeti po zasebnome "pravilu". Radi toga, Jeronim pomno motri Ivana Krstitelja.

²⁶ Usp. bilješku 19.

²⁷ Jeronim kaže: "*Hebraei dicunt –apóstolos'.*"

znam kako je postala. Čudiš se što ne znam? Ne zna nijedno stvorenje. "Otajstvo što je bilo sakriveno u svim vjekovima, objavljeno je u naše vrijeme" (Kol 1,26). Netko će reći: ako je objavljeno kako kažeš da ne znaš? Objavljeno je da se zbio, ali se krije kako se dogodilo. Uostalom, Izaija kaže: "Tko će iskazati njegovo rođenje?" (Iz 53,8). Kako je sam rekao: "Evo djevica će začeti i roditi?" (Iz 7,14). Izaija kaza što se zbio. Riječima "tko će ispričovjediti njegovo rođenje" pokazuje nam da se Krist rodio, ali ne znamo kako se rodio.

Marijino djevičanstvo

Marija je sveta, blažena je Marija. Majka je i djevica. Djevica je prije poroda, djevica poslije poroda. U čudu se pitam kako se od Djevice rodio Djevičanski²⁸ te je poslije rođenja Djevičanskoga, Majka djevica. Želite li znati kako se rodio do Djevice i kako je poslije rođenja sama Majka djevica?

A. - Iv 20,19

Vrata su bila zatvorena, a Isus je ušao (usp. Iv 20,19). Nema dvojbe da su vrata bila zatvorena. Onaj koji je ušao kroz zatvorena vrata nije bio privid.²⁹ Nije bio ni duh već je bio pravo tijelo. Što Isus kaza: "Pogledajte i vidite: duh nema tijelo i ne posjeduje kosti. Vidite da ja to imam" (Lk 24,39). Imaše tijelo, imao je kosti, a vrata su bila zatvorena. Kako su kroz zatvorena vrata ušle kosti i tijelo? Vrata su bila zatvorena, a ulazi onaj kojega, dok ulazi, ne vidimo. Odakle je ušao? Sve je bilo zatvoreno. Ne postoji mjesto kroz koje bi ušao. Ipak je unutra koji je ušao, ali se ne vidi kako je ušao. Ne znaš kako se dogodilo. To pripisuješ Božjoj moći. Pripiši Božjoj moći što se Isus rodio od Djevice, a Djevica je ipak ostala djevicom poslije porođaja.

²⁸ Premda je Jeronim upotrijebio riječ *virgo*, preveli smo *Djevičanski* jer se mjesto odnosi na Krista.

²⁹ Jeronim je upotrijebio riječ *phantasma* što u pamet doziva drevnu kristološku zabludu docetizam koji su veoma rano zastupali gnostici najrazličitijih smjerova. Docetizam se već zamjećuje u novozavjetno vrijeme. Po tome krivovjerju bilo je nedostojno da se Riječ utjelovi i posjeduje pravo ljudsko tijelo. Gnostici su držali da Isus nije imao istinsko tijelo već "privid" toga tijela. Za gnostike, Isus je jedino vrijedan kao učitelj istine. Jasno je da docetizam svojim nijekanjem istinskoga utjelovljenja pogađa i ranjava samu srž Novoga zavjeta. Stoga se u Novome zavjetu češće istaknuto ističe da je Isus Krist došao u tijelu. Bezbožnik je tko to ne vjeruje. Novozavjetna soteriologija bitno počiva na vjeri u zbilju Isusove ljudske naravi. Isus spašava kroz otajstva svoga života, svoje smrti i uskrsnuća. Tih pak otajstava nema ako Krist nije bio istinski utjelovljena Riječ s pravim ljudskim tijelom i ljudskom dušom. Mislimo da je tu napomenu zaslužila riječ *phantasma* kada se zatekla pod Jeronimovim perom.

B. - Ez 44,2-3

U svezi s gradnjom Hrama, čitamo u Ezekijela: "Ta će istočna vrata što gledaju na Istok uvijek biti zatvorena. Kroz njih, osim samoga svećenika, nitko neće ulaziti" (Ez 44,2-3). Vrata su zatvorena. Kroz ta vrata nitko ne ulazi osim samoga svećenika.³⁰

C. - Prazni grob

Spasitelj je grob bio isklesan u najtvrdjij "stijeni" (Mt 27,60). Bio je to najtvrdi kamen. Nije imao ništa meka. Piše da nitko prethodno u tome grobu "nije bio ukopan" (Lk 23,53). Grob je bio nov. Gledano doslovce, očito je što se dogodilo. Najprije smo dužni tumačiti doslovno.³¹ Grob je isklesan u kamenu i to u najtvrdjij stijeni i velika je stijena položena na vrata. Sve je radi toga da to što je Isus vrsno čuvan kako ga ne bi mogli ukrasti još snažnije očituje Božju moć kada Gospodin uskrsne. Da je grob bio u zemlji, moglo se reći: prokopali su zemlju i ukrali ga. Da je bio položen malen kamen, mogli su kazati: kamen je bio lagan. Kada smo zaspali, odnijeli su ga.

Što, uostalom, piše u evanđelju? Piše: "Drugi dan dođu pismoznanci, farizeji i svećenici Pilatu i kazaše: onaj je, gospodine, vrač rekao da će uskrsnuti. Da, dakle, ne dođu njegovi učenici, ukradu ga i reknu kako je uskrsnuo pa se ne dogodi gora zabluda nego je ono što se već zbilo, daj nam ljude koji će ga čuvati da ga ne ukradu. Pilat je odgovorio: imate stražu, idite i činite što vas je volja" (Mt 27,62-65). Budnost pismoznanaca i neprijatelja koristi našoj vjeri.

Farizeji! Čuvajte i čuvajte! Bog se ne može držati u grobu. Jedan grob ne može zadržati onoga koji je stvorio nebo i zemlju, u čijoj je šaci zemlja i nebo i koji svijet "mjeri u tri prsta" (Iz 40,12). To se hebrejski kaže "u trotijelu".³² U svakom slučaju, mjeri svijet.

Žene su - Marija Magdalena, Jakovljeva Marija i Josipova majka - iz pobožne namjere, ali krivo, Boga tražila u grobu. Anđeo koji je odgurnuo kamen prihvatio je namjeru. Međutim, odbio je zabludu. Sjedio je na

³⁰ Očito je da Jeronim pred očima ima Isusa Krista.

³¹ Jeronim je cijenio doslovni smisao. Držimo da je to baštiniio kao čovjek koji je potekao sa Zapada i odgojio se u Rimu gdje je vladao zakon i propis. Ali Jeronim je živio i u Antiohiji gdje se nadasve isticalo doslovno tumačenje Biblije. Ipak Jeronim nije želio biti zatvorenik i sužanj slova.

³² Jeronim je napisao: *quod hebraice dicitur en trisômati*.

stijeni. I što je kazao? Ovaj kamen na kojem sjedim - sluga sam onoga koji je istinit - ne može zatvoriti moga Gospodina kada na tom kamenu sjedi njegov sluga. Onaj, dakle, kamen nije mogao³³ zatvoriti Isusa.

Anđeo reče ženama koje su došle tražiti Isusa: "Tražite li Isusa? Nije tu" (Mt 28,6). Gdje je? Na nebu? Povrh nebesa je. Je li u zemlji? Onkraj je zemlje. Jest gdje god zaželi. Sav je gdje god jest. Gdje god je i gdje god si ti, ti isti koji ga tražiš u onome si koga tražiš.³⁴

Čuj, dakle, što anđeo reče ženama. Kaza: "Zašto Živoga tražite s mrtvima?" (Lk 24,5). Zašto Gospodina tražite u grobu? Tražite Isusa, Gospodina tražite. Zašto toliko tražite Isusa? Uistinu da znate da je živ, čuli biste: "Posred vas je koga ne poznate" (Iv 1,26). "Božje je kraljevstvo u vama" (Lk 17,21).

Što anđeo veli tim ženama? Zar Isusa tražite u grobu? Vjerujte da je uskrsnuo i smatrajte da je u vama onaj koga tražite. Kada je Marija Magdalena vidjela Gospodina i pomislila da je vrtlar ... Magdalena je mislila da je on vrtlar. Varaše se, doduše, okom, ali je sama greška³⁵

³³ Stekli smo dojam da je Jeronim zadnji dio svoje propovijedi zapravo posvetio pitanju Marijina djevičanskoga porođaja. Inače se to iz načina Jeronimova izražavanja ne bi odprve dalo zaključiti. Jeronim u nekoliko navrata govori o tome da je Marija ostala djevicom "poslije poroda" (*post partum*), "poslije rođenja" (*post nationem*) i "poslije rađanja" (*post nativitatem*). Mislimo da se svi ti izričaji odnose na otajstvo Marijina djevičanstva dok rađa Krista ili kada Krist u Betlehemu dolazi na svijet. Redovito se u mariologiji to naziva djevičanstvom "u porodu" (*in partu*). Jeronim taj izričaj u svojoj propovijedi nije upotrijebio. Posebice svraćamo pozornost na izričaj "poslije poroda" (*post partum*). To je, po sebi, uobičajeni izričaj za činjenicu da je Marija ostala djevicom "poslije" Isusova rođenja do konca svoga života. Znamo da je taj dio Marijinoga otajstva Jeronim prigrlio i sustavno izložio u djelu gdje se sporio s Helvidijem. Dodajmo da je Jeronim s cijelom kršćanskom predajom postojano vjerovao da je Marija djevičanski zanijela i zatrudnjela. Jeronimu kao i nekim drugim drevnim teolozima najteže je bilo shvatiti i izraziti da je Marija djevičanski rodila. Vjerojatno je i Jeronim neko vrijeme u tome oklijevao. Zanimljivo je da uopće nije istaknuo da je Jovinijan otklonio Marijino djevičanstvo "u porodu". Očito nije znao što bi na to odgovorio. Teško je povjerovati da Jeronim nije doznao što Jovinijan o tome misli. Valja priznati da je teolozima kristološko razmišljanje nalagalo da budu na oprezu kada je riječ o Marijinu djevičanstvu "u porodu". Bojali su se da će gnostici otuda crpsti svoj dokaz. Gnostici su - kazasmo - zanijekali zbiljskost Isusova tijela. Držali su da je ono "privid". Teolozi su mogli smatrati da najbolje brane zbilju Isusova tijela, ako tvrde da se on od Marije rodio kao što se rađa svaki čovjek. Djevičanski je začet, ali bi se rodio kao što se rađa svaki čovjek. To bi najbolje dokazivalo da posjedujemo pravo ljudsko tijelo. Radi navedenoga, Tertulijan je uistinu otklonio Marijino djevičanstvo "u porodu". Jeronim je dobro poznao Tertulijana. Čak je razlogom što se Tertulijan u njegovo doba iznova stao obilatije čitati. Smijemo pretpostaviti da je Jeronim znao kako Tertulijan niječe Marijino djevičanstvo "u porodu". Svakako Jeronim o tome duže nije bio načistu. U ulomku koji smo preveli, jamačno uči da je Marija djevica i "u porodu". U tu je svrhu naveo i biblijske dokaze koji nam osobno nisu posve jasni. Ali, Jeronimova je nakana očita.

³⁴ Ta nas misao podsjeća na znamenitu Augustinovu tvrdnju da je Bog prisniji čovjeku nego što je i najprisniji čovjek prisam samome sebi.

³⁵ Magdalena je uskrsloga uzela za vrtlara. To je greška u viđenju, ali Jeronim kaže da je ta "greška" imala "duhovni smisao". Tako smo preveli riječ *typus*. Iza Jeronimove je tvrdnje nekoliko njegovih egzegetskih stavova. najprije, Jeronim ne taji da je Magdalena "pogriješila". Ali smatra da i greška može imati određenu korist. Magdalena je greškom Isusa nazvala "vrtlarom". Mislila je da

imala svoj duhovni smisao.³⁶ Isus je zaista bio vrtlar svoga raja, rajskih stabala.

Evandelist kaže: "Mislila je da je vrtlar" (Iv 20,15). Htjela je potražiti njegove noge. Što joj kaza Gospodin? Reče: "Nemoj me dirati jer još nisam uzašao svome Ocu" (Iv 20,17). Nemoj me doticati: ne zaslužuješ da me se dotakneš kada me tražiš u grobu. Nemoj me doticati: toliko me cijeniš, a ne vjeruješ da sam uskrsnuo. Nemoj me doticati: za te još nisam uzašao svome Ocu. Kada tebi uzidem Ocu, tada ćeš zavrijediti da me dotakneš.

Neka nam pomogne Krist naš Gospodin koji živi i kraljuje u vijeke vjekova. Amen.

pred njom stoji vrtlar, a ne Isus. Po Jeronimu, ta greška omogućuje u Isusu raspoznati istinskoga "vrtlara". Isus je "vrtlar", makar ga je Magdalena tako "greškom" oslovila. Jeronim kaže da je Isus "vrtlar raja" i "stabala" koja su bila "u raju". Teško se oteti dojmu da Jeronim sve to ne govori zbog praroditelja i stabala što se spominju u prvoj biblijskoj knjizi.

³⁶ Jeronim je napisao *tipus*. Vrijednost je te neprevedive riječi upravo neiskaziva. U Jeronima naznačuje tipološki smisao koji je ogranak duhovnoga smisla, ali često i sami duhovni smisao.

*R é s u m é**L'HOMÉLIE DE SAINT JÉRÔME SUR LE PROLOGUE
DE SAINT JEAN*

Le texte ci-dessus est une traduction croate de l'*Homélie de saint Jérôme sur le prologue de saint Jean*. L'original se trouve dans le tome supplémentaire de la Patrologie latine (= PLS, 2, 183-188). Le traducteur a muni sa version des notes explicatives assez longues et nombreuses.

Nous n'en signalons explicitement que deux. Ce sont les numéros 12 et 33. Dans sa note douzième le traducteur montre que saint Jérôme a été déjà conscient de la difficulté que pose la césure entre le troisième et le quatrième verset dans le Prologue de l'évangile de Jean.

La note trente-troisième est consacrée à la question de la virginité de Marie *in partu*. Étant donné que ce point de la mariologie était très longtemps le point faible dans l'enseignement mariologique de saint Jérôme, le traducteur est content de pouvoir constater qu'une grande partie de l'homélie traduite traite de la virginité de Marie *in partu* même si Jérôme ne le dit pas ouvertement.